

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' בא תש"פ

בענין פסיק רישא באמירה לנכרי כגון פתיחת דלת המקרר והנורה תדלק

מקור איסור אמירה לנכרי בשבת

הב"י (סוסי' רמ"ד) מביא המכילתא (פ' בא פרשה ט' אות ס') "כל מלאכה לא יעשה בהם", לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה נכרי מלאכתך, אתה אומר כן או אינו אלא לא תעשה אתה ולא חברך, ויעשה נכרי מלאכתך, ת"ל "ששת ימים תעשה מלאכה", הא למדת כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה נכרי מלאכתך דברי ר' יאשיהו (ועיי' ברמב"ן פ' בא י"ב ט"ז שהביא גירסא קצת אחרת במכילתא).

כ' בפ' בא (י"ב ט"ז) לגבי פסח "וביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם, כל מלאכה לא יעשה בהם", ופרש"י "לא יעשה בהם" פירש אפילו ע"י אחרים, ומקורו בהאי מכילתא. הרמב"ן הק' על רש"י דאם האחרים האלו הם ישראל, הלא הם עצמן מוזהרים עליה, ואין אני מוזהר במלאכתי שלא תעשה על ידו, אלא שאם מטעה אותו באיסור, מוזהר עליו משום ולפני עור לא תתן מכשול בין במלאכתו בין במלאכת העושה עצמו, ואם אחרים הללו גויים, אין אנו מוזהרים בתורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, וכמו שאחז"ל בשבת (ק"נ.) דהאמירה לגוי שבות, והוסיף לבאר דדרשת המכילתא אינה אלא אסמכתא.

הפנים יפות (פ' בא שם על הפסוק כל מלאכה) יישב קושיית הרמב"ן על רש"י, וכי דהא דאמרו חז"ל דאמירה לעכו"ם הוא שבות, הוא דווקא אחרי מתן תורה דאין שליחות לעכו"ם (ובאמת אפילו אם היינו חוששים לחומרא דיש שליחות לעכו"ם, אבל שאני שבת דהאיסור הוא על הגברא, למען ינוח, שהוא ישבות, ולא שהמלאכה לא תעשה בשליחותו, וכמו שכבר האריכו בזה האחרונים, ולכן לא מהני בזה שליחות, דאפילו אם המעשה מתייחס אליו, מ"מ כיון דגופו שבת ונח, לא נעשה כאן איסור כלל - ע' בבית מאיר אהע"ז ס"ה ה' ס"ד, ונתיבות ס"ה שמ"ח סק"ד, ושו"ת חת"ס או"ח ס"ה פ"ד, וחוו"מ ס"ה קפ"ח, וח"ו ס"ה כ"ד), אבל קודם מתן תורה דכל ישראל הי' להם דין בני נח, ומבן נח לבן נח יש שליחות כמבואר במ"א (ס"ה תמ"ח סק"ד) וש"ך (חוו"מ ס"ה רמ"ג סק"ה) בשם שו"ת משאת בנימין (ס"ה נ"ט), אה"נ אמירה לעכו"ם אסור מה"ת מצד שליחות.

יש אחרונים (תועפות ראם על היראים מצוה ד"ש, והחכמת שלמה ס"ה ש"ז ס"ה) שכ', דיש ליישב שיטת הסמ"ג (ל"ח ע"ה) ודעימי דס"ל דאמירה לעכו"ם אסור מה"ת, דמייירי בפועל נכרי שמקבל תשלום שהוא שלוחו מה"ת לפי המחנ"א (ה'ל' שלוחין ס"ה י"א), משא"כ אמירה לנכרי שאינו מקבל תשלום, אינו אסור אלא מדרבנן.

והנה אע"פ דלכמה ראשונים, איסור אמירה לעכו"ם שנלמד מהפסוק אינו אסמכתא בעלמא אלא דרשה גמורה, אבל להלכה קיי"ל דאינו אלא איסור דרבנן וכמשי"כ בשעה"צ (סי' רמ"ג סק"ז) אחרי שהביא דעות הראשונים בזה.

טעם האיסור

בראשונים מצאנו ג' טעמים לאיסור אמירה לנכרי בשבת.

א. הרמב"ם (ה' שבת פ"ו ה"א) כ' דטעם איסור אמירה לנכרי הוא כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו לעשות המלאכות בעצמן.

ב. רש"י בע"ז (ט"ו. ד"ה כיון) כ' דטעם האיסור משום ממצא חפצך ודבר דבר.

ג. רש"י בשבת (קמ"ג. ד"ה מ"ט) כ' טעם האיסור משום שהנכרי נעשה שלוחו של הישראל, וכבר כ' רע"א (סי' ש"ז סכ"א) והשו"ע הרב (סי' רמ"ג ס"א וסי' ש"ה סכ"ט) דסיבת איסור אמירה לנכרי בשבת היא משום דחיישינן לשליחות לחומרא, וכן מבואר בהגהות מיימוניות (ה' שבת פ"ו סק"ב) דמה"ט אסור ליתן מעות לנכרי בערב שבת כדי לקנות לו למחר ביום השוק, והבית מאיר (ה"ל) כבר העיר ע"ז מרש"י בשבת ה"ל, וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקכ"ו סק"א) מש"כ בזה.

נ"מ לדינא בין הני תלת טעמי

והנה האחרונים (שו"ת אבני נזר (או"ח סי' מ"ג, וקהלות יעקב שבת סי' נ"ד) כ' דבעינן הני תרי טעמי דרש"י, דאם אומר לנכרי בערב שבת שיעשה מלאכה בשבת, מצד ממצא חפצך ודבר דבר אינו אסור, אבל מדין אמירה לנכרי שבות שהוא שלוחו אסור דהרי עושה מלאכת הישראל בשבת, וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' רנ"ב ס"ב) דאסור לומר לנכרי לפני שבת שיעשה מלאכה בשבת. ועוד נ"מ דאסור לומר לנכרי בשבת שיעשה מלאכה אחרי שבת (סי' ש"ז ס"ב ומ"ב סק"ז) משום ודבר דבר, אע"פ שמדין אמירה לנכרי שנעשה שלוחו לא שייך לאסור (וכ' בשו"ע הרב סי' ש"ו ס"ה דלפ"ז אם אומר לו בשבת לעשות דבר מצוה במוצש"ק, שרי דמותר לדבר בענין דבר מצוה בשבת). עוד נ"מ בין הני טעמים הוא אם הנכרי לא ביצע השליחות, דאפ"ה עבר הישראל על "ודבר דבר", וע' בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' ס"ה סק"ה) דגם להרמב"ם עובר באמירה לבד.

אמירה לנכרי לעשות מלאכה בפס"ר

הפוסקים דנו אם יש איסור אמירה לנכרי בשבת, כאשר הוא יעשה מלאכה בדרך פסיק רישא, ונ"מ טובא בכמה אופנים, כגון אם שכחו לכבות את הנורה במקרה, ואם הנכרי יפחת את הדלת תדלק הנורה, או במקוה קרה ורוצים שהנכרי יפתח ברז המים החמים המופעל ע"י בוילער אע"פ שע"ז מים קרים יכנסו לדוד ויתחממו, או שהגוי יטאטא בית שאינו מרוצף אע"פ שמשוה גומות ע"ז, וכן לסרוק שער אשה בליל שבת ע"י נכריה כששכחה לסרוקו בעש"ק.

שיטת המ"א דמותר לומר לנכרי להוריד הקדירה מהגחלים אע"פ שיש פס"ר שיכבה ויבעיר גחלים

הרמ"א (סי' רנ"ג ס"ה) כ' בשם התרומת הדשן (סי' ס"ו) דאסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנן, ואם עשה כן אסור לאכול אפילו צונן, אמנם אם לא נצטנן כ"כ, שעדיין ראוי לאכול, אם חיממו אותו האינם יהודים מותר לאכול, לכן נוהגים שהגויים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהם, ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו, ואח"כ מבער התנור ההוא, וע"ז הקדירות חוזרים ונרתחים, אבל ע"י ישראל אסור בכה"ג (פ"י שהישראל יושב הקדירות אצל תנור בית החורף אפילו קודם ההיסק, אסור), והסביר המ"א (שם סקמ"א) שאם הישראל יעשה כן הוי ליה כאחד נותן הקדירה ואחד נותן האור,

דהראשון פטור אבל אסור, משא"כ באמירה לעכו"ם דשרי, דהא עיקר כוונתו לחמם הבית דשרי (כמבואר בסוסי רע"ו דהכל חולים אצל הצינה), ואע"ג דהוי פסיק רישא לגבי התבשיל, מ"מ באמירה לעכו"ם לא קפדינן כולי האי, וציין למש"כ בעצמו (בסי' רנ"ג סק"י"ח וסי' שי"ד סק"ה), והסביר המחצה"ש דכוונתו לומר דאע"ג דפס"ר אסור אפילו באיסור דרבנן כמש"כ המ"א (סי' שי"ד סק"ה, וכן המ"ב שם סק"י"א ושעה"צ סי' של"ו סק"י"ט), מ"מ בשבות דאמירה לנכרי שאין ישראל עושה מעשה הקילו, כמו שהסביר המ"א (סי' רנ"ג סק"י"ח) שהביא בשם המרדכי שאם גחלים מונחים סביב הקדירה, אסור לישראל להסירו משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות, ואע"ג שבהגהות מרדכי כי ליזהר בזה אפילו באמירה לנכרי, אבל בהגהות מיימוניות (שבת פ"ו סוסק"כ) כי דמותר ע"י נכרי, דאין אנו אומרים לו, לא לכבות ולא להבעיר, רק לסלק המאכל, והסביר המחצה"ש שם דאע"פ שאין דעת המסיר להבעיר או לכבות, מ"מ אסור דהוי פס"ר, אבל כיון דאמירה לנכרי הוי שבות, בשבות זה שלא נעשה ע"י ישראל מותר אם כל האיסור הוא רק משום פס"ר, משום דשבות דאמירה לעכו"ם קיל.

כמו"כ מבואר במ"א (סי' רע"ו סק"י) בביאור מש"כ הרמ"א (שם סי' ג) דמותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק, הואיל והוא רק מטלטל את הנר, והסביר המ"א דהוי דבר שאינו מתכוון כמש"כ המ"א בעצמו (סי' רע"ז סק"ז), וסיים לעיין במש"כ בסי' רנ"ג סקמ"א הנ"ל, והסביר המחצה"ש כוונתו, דאע"ג דהוי פס"ר, מ"מ שרי ע"י גוי.

ביאור הישועות יעקב למה אין איסור אמירה לנכרי כשעושה מלאכה בפס"ר

בביאור ההיתר של אמירה לנכרי במקום שיעשה מלאכה ע"י פס"ר, הסביר הישועות יעקב (סי' רנ"ג סק"י"ד) דהאיסור של אמירה לנכרי אינו משום עצם הפעולה של הגוי, דהרי מותר לו לעשות מלאכה בשבת, אלא שאסרו האמירה, וא"כ גם אם מלאכה נעשית בפס"ר, אין זה נכלל באמירה שנאמר לנכרי, ומצד פעולת הגוי הרי אינה אסורה מצד עצמה, וכעין זה הסביר גם בשו"ע הרב (סי' רנ"ג סוס"י) וז"ל ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לגוי לעשותו, מ"מ כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוון, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו, אלא שולחו לעשות דבר המותר, א"כ אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא ציווהו על ככה, והגוי אינו מוזהר כלל על השבת, אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור עכ"ל.

חילוק התהלה לדוד בין אמירה לנכרי במשאצ"ג לאמירה לנכרי בפס"ר

וע"ע בתהלה לדוד (סי' של"ו סק"י"ד) דהסיבה שאמירה לנכרי אסורה במשאצ"ג היא משום דהתם מכוון לגוף המלאכה, והנכרי הוא שלוחו לזה אע"פ שאינו מכוון לתכליתה, משא"כ בפס"ר שאינו מכוון לגוף המלאכה, וממילא אין הנכרי שלוחו לעשות מלאכה כלל.

ביאור השואל ומשיב ובית אפרים למה אין איסור אמירה לנכרי כשעושה מלאכה בפס"ר

בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה ח"ג סי' ג) ובשו"ת בית אפרים (או"ח סי' כ"א) הסבירו ההיתר באופן אחר, דפס"ר בגוי נחשב פס"ר דלא ניחא ליה, דהרי אינו מעוניין בבישול התבשיל אלא בחימום הבית, ואינו משנה לו אם התבשיל יגיע ליד סולדת בו או שלא יגיע לחום כזה, והבית אפרים הוסיף דבסי' רנ"ג יכול להיות שאינו פס"ר כלל, כיון שיכול לסלק הקדירה לפני שיגיע לחום של יס"ב.

שיטת הגר"א שההיתר של אמירה לנכרי בפס"ר הוא רק באיסור דרבנן

אבל בביאור הגר"א (סי' רנ"ג סק"י"ט) חולק על מש"כ הרמ"א בשם התרוה"ד, ובדבריו מבואר דאין להקל באמירה לנכרי בפס"ר באיסור דאורייתא, רק באיסור דרבנן כגון בפס"ר דלא ניח"ל, והיינו

משום דיש להקל בשבות דשבות (אמירה לנכרי, ופס"ר דלא ניח"ל – עי' תוס' בכתובות ו. ומ"א סי' ש"כ סק"א, ומ"ב סק"ג, דפס"ר דלא ניח"ל הוא רק איסור דרבנן), ולכאורה גם בפמ"ג (סי' רנ"ג א"א סקמ"א) מבואר כשיטת הגר"א, דמה שיש להקל באמירה לנכרי בפס"ר, הוא רק באיסור דרבנן, מדכתב וז"ל עי' מ"א (שם שי"ד סק"ה) דפס"ר דרבנן אסור, ועל ידי עכו"ם שרי בדרבנן כהאי גוונא עכ"ל.

הוכחה דשיטת הפמ"ג שאמירה לנכרי מותרת גם בפס"ר שהוא איסור דאורייתא

אמנם יש לדחות הראייה מהפמ"ג, דהרי נפסק בשו"ע (סי' רע"ז ס"ג) שכח נר על הטבלא, מנער את הטבלא והוא נופל, אפילו אם הוא דולק, רק שלא יכוון לכבותו, והוסיף הרמ"א וטוב לעשות ע"י גוי במקום שא"צ כ"כ, והסביר המ"א (סק"ז) טעם הדבר משום דפס"ר (פי' כשאינו מנערו בנחת ע"ש במ"ב סק"יד) שרי ע"י עכו"ם, והפמ"ג הביא ראייה לכך מהמ"א הנ"ל (סי' רנ"ג סקמ"א וסק"ח), והרי התם מיירי בפס"ר באיסור דאורייתא ולא רק באיסור דרבנן, ועי' בשו"ת חלקת יעקב (חי"ג סי' קפ"א ובנדמ"ח או"ח סי' ק"ח) שנדחק לבאר כוונת הפמ"ג הנ"ל (סי' רנ"ג א"א סקמ"א) דאין כוונתו לאסור אמירה לנכרי בפס"ר דאורייתא, אלא בא לומר דאע"פ שפס"ר בדרבנן אסור לישראל, מ"מ לנכרי שרי, אבל להלכה ס"ל כשיטת המ"א דגם בדאורייתא יש להקל.

אבל יש להעיר ע"ז ממשי"כ הבה"ל (סוסי' ש"ז) שהפמ"ג מצדד לומר דאסור ליתן בשר לנכרי, שיבשלו בכלי חלבי בן יומו, וקי' טובא דהרי זה ברור דעיקר כוונתו היא לבשל את הבשר במים, ומה שהחלב מתבשל הוא רק בגדר פס"ר, וא"כ למה לא יהיה מותר, בפרט שהישראל מצווהו שיבשל לצורך עצמו ולא לצורך ישראל.

לכמה שיטות הגר"א מיקל באמירה לנכרי גם באיסור דאורייתא כשהוא פס"ר דלא איכפת ליה

הרי מבואר דאע"פ שרוב הפוסקים ס"ל דאמירה לנכרי מותר בפס"ר דאורייתא, מ"מ הגר"א החמיר בזה ולא התיר אלא באיסור דרבנן, אבל מרן הגרשז"א זצ"ל העיר (שש"כ פל"א הערה א') דאפשר גם הגר"א לא אסר אלא באופן דהתם, שהישראל באמת רוצה גם לחמם את התבשיל, והוי פס"ר דניח"ל לגבי הישראל, משא"כ באופן דלא איכפ"ל, כגון בפתיחת דלת של המקרר ועי"ז ידלק הנורה שבתוך המקרר, שפיר מותר לגם להגר"א, וכדמוכח קצת מדבריו (סי' רנ"ג סוסי"א) שהתיר פס"ר של נכרי החותה בגחלים, והכי מבואר גם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ח ד"ה ועתה נדבר).

יש לציין שבברית עולם (אמירה לנכרי סי' ט"ז בהג"ה) החמיר בכל האי סוגי, ופסק דכל ההיתר של אמירה לנכרי בפס"ר הוא רק באיסור דרבנן ממש, או באיסור דאורייתא בפס"ר דלא ניח"ל במקום עונג שבת, ואע"פ שבשעה"צ (סי' רנ"ג ס"ק ק"ד) הביא הרבה פוסקים החולקים על הגר"א, וכי הנוהג להקל ככל אלו הגדולים (דלא כגר"א) בודאי אין למחות, מ"מ הברית עולם כ' ביאורים אחרים בשיטת המ"ב.

חומרת האבני נזר בדין אמירה לנכרי כשיעשה מלאכה בפס"ר

בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ר"ג סק"ח) העיר דלפמשי"כ בקצוה"ח (סי' ער"ה סק"ג) שמצרפין כוונת המשלח למעשה השליח, א"כ לפי השיטות שהאיסור של אמירה לנכרי הוא משום שליחות, כשהישראל מכוון למלאכת איסור, אע"פ שהנכרי אינו מכוון לכך, יש לאסור, אבל הוסיף שאם האיסור אמירה לנכרי אינו משום שליחות, אין מקום לאסור בפס"ר.

אבל מבואר בפוסקים שחולקים על שיטת האבני נזר, דהרי האשל אברהם מבוטשאטש (סי' שי"ד ס"ז) כ' שאם נשבר המנעול של דלת הבית, מותר לבקש מנכרי שישבור את המנעול כיון שאינו מכוון לתיקון כלל, ואינו סותר ע"מ לבנות, וא"כ הוי שבות דשבות במקום צורך גדול, אע"פ שכוונת הישראל

המשלח בודאי הוא שיסתרנו ע"מ לתקנו אחר שבת, הרי מבואר דלא כחידושו של האבני נזר, וע"ע בשו"ת שבט הלוי (חי"ז סי' ל"ט) מש"כ בדברי האשל אברהם.

סתירות בשיטת המ"ב בענין אמירה לנכרי לעשות מלאכה בפס"ר

והנה בשיטת המ"ב בסוגי' זו יש כמה סתירות, דהרי כ' (סי' רע"ו סק"ל) דבנר של שמן נכון להחמיר שלא לומר לאינו יהודי שילך עמו במרוצה, כי א"א שלא יתקרב עי"ז השמן לפתילה או יתרחק, ויש בזה משום מכבה ומבעיר אם היה הישראל בעצמו עושה זה, ע"כ אין לומר זה לאינו יהודי. הרי מבואר **דנכון להחמיר באמירה לנכרי בפס"ר דלא איכפת ליה**.

מאידך גיסא המ"ב (סי' רנ"ג סק"א) הביא, דאע"פ שיש מחמירין שלא לומר לנכרי להסיר הקדירה מעל האש אם גחלים מונחים מסביבו, משום שיגרום להבעיר הגחלים התחתונות ולכבות העליונות, ואע"פ שאינו מכוון לכך מ"מ הוי פס"ר, בכל זאת פסק דיש לסמוך על המקילין לצורך שבת, והסביר בשעה"צ (סקמ"ג) **דהוא רק פס"ר דלא ניח"ל ואיסורו רק מדרבנן לכוי"ע** (וכ"כ השעה"צ סי' רנ"ט סקכ"ו).

במקום שלישי, המ"ב (סי' רע"ז סקט"ו) **היקל לגמרי בפס"ר** (ומשמע אפילו בפס"ר דניחא ליה), וכ' דכשמנער הנר מעל הטבלא, טוב לעשותו ע"י אינו יהודי, אפילו אם הוא נר של שמן, דבמקום שאינו מתכוון שרי ע"י אינו יהודי אפילו אם הוא פס"ר. וכ"כ המ"ב (סי' רנ"ג סקצ"ט) עוד פעם, דנוהגים שהנכרי נותן התבשיל שנתקרה לגמרי על התנור קודם שהוסק, ומה שמסיק את התנור אח"כ, עיקר כוונתו אינו אלא לחמם בית החורף דשרי ולא לחמם את התבשיל, ואף דהוי פס"ר לגבי התבשיל שנתחמם ממילא, מ"מ באמירה לנכרי דהרי שבות דלית ביה מעשה, לא מחמירין כולי האי, ושרי אף בפס"ר (וע"ע מ"ב סי' של"ז סק"י שג"כ כ"כ).

ביאור רע"א בשיטת המ"א דהנידון הוא משום מוקצה ולא משום מכבה ומבעיר

והנה בביאור מש"כ המ"ב (סי' רע"ו סק"ל) בשם המ"א, הסביר רע"א (בהגהות על המ"א שם) דהאיסור אינו מצד הכיבוי וההבערה, אלא מצד טלטול המוקצה של הנכרי, שכל ההיתר מצד המוקצה הוא כיון שהישראל עצמו היה יכול לטלטלו כלאח"י, אבל אם יש כאן פס"ר של הבערה, שוב אין הישראל יכול לטלטלו, וממילא חזר איסור האמירה לנכרי מצד המוקצה.

חילוק המלכים אמניך בין פעולה שמוגדרת כפסיק רישא ופעולה שמוגדרת כמלאכה ממש

והנה מו"ר שליט"א כ' במלכים אמניך (פ"י הערה כ"ד), דמש"כ המ"ב (סי' רע"ו סק"ל) דבנר של שמן נכון להחמיר שלא לומר לנכרי שילך עמו במרוצה, התם סיבת האיסור אינה משום פס"ר, אלא משום מכבה ומבעיר ממש, משום שפסיק רישא שייך דווקא כשמניח תבשיל ע"ג התנור ואח"כ מסיקו, דהסקת התנור היא פעולה לעצמה, וחימום התבשיל הוא דבר לעצמו, ושני הדברים באו יחד לפונדק יחד, בזה אמרינן שהאמירה לנכרי היתה רק בנוגע לחימום הבית, ומה שבמקרה מונחת קדירה על התנור, הרי זו פעולה נפרדת הנגררת בעקבות חימום התנור, ובזה ליכא איסור של אמירה לנכרי. אבל כשאומרים לנכרי שיטול נר דלוק וילך עמו, עצם טלטול הנר פירושו הוא הנעת השמן ונדנדו, והרחקת השמן מהפתילה זהו גופו של כיבוי, וקירובו לפתילה זהו עצמותו של הבערה, וא"כ נמצא שאין זה פס"ר אלא צווי על כיבוי והבערה ממש.

ולפ"ז הסביר כוונת הבה"ל (סוסי" ש"ז ד"ה הילך) שפסק דאין ליתן בשר לאינו יהודי כדי לבשלו בכלי חלבי בן יומו, וק' טובא דהרי הפליטה של בליעה חלבית מדופני הכלי היא בגדר פס"ר, דהרי כל כוונתו היא רק לבשל הבשר במים, ואינו מכוון בכלל לבשל החלב שנפלט מהכלי, ולכן הסביר כנ"ל

שאין כאן ב' פעולות שבמקרה נאגדו יחד, אלא פעולת בישול אחת, וכאילו הישראל ציווהו לבשל הבשר בין במים ובין בחלב הנפלט מהדפנות של הכלי. לפי ביאור זה הסביר דמש"כ המ"ב (סי' רע"ז סקט"ו) שמנער הטבלא ע"י נכרי אע"פ שהשמן נכבה, שאני התם דעיקר צורכו הוא שהטבלא תתנער מהנר, ולא איכפ"ל מה שיעשה בנר, ולא דמי למש"כ (סי' רע"ז סק"ל), דהתם רוצה שיוליך את השמן, וא"כ הוי כאילו משלחו לקרב השמן או להרחיקו, דהתם רוצה הישראל שהנר יהי שם.

נכרי שהדליק המתג הראשי עבור תאורה ועי"ז גם נתחמם התבשיל

אבל יש להדגיש שאם הנכרי מדליק המתג הראשי לצורך היתר, אם הנכרי יודע שהכל ידלק בעקבות פעולה שלו, אין זה נחשב לפס"ר לגבי הדבר שאסור לעשות, אלא זה נחשב כמעשה בידיים.

לפי"ז אם הדליק המתג הראשי לצורך חולה שצריך תאורה, ועי"ז גם נתחמם התבשיל, אם הנכרי יודע שבהפעלת המתג גם הכיריים ידלק, אסור ליהנות מהחימום כיון שכוונתו של הנכרי היתה גם לזה, אבל אם אינו יודע, מותר כיון שכוונתו לתאורה בלבד (מאור השבת ח"א עמוד תקט"ו בשם מרן הגרשז"א זצ"ל), והסביר דאע"פ שעיקר כוונתו היתה לתאורה בלבד, אין זה נחשב כפס"ר לגבי התבשיל, שנתיר ליהנות ממנו גם כשיודע מכך, כמו בכל פס"ר, משום שהכל פעולה אחת והוי כעושה ידיים, וכן מוכח גם במ"ב (סי' רנ"ג סקצ"ט בסו"ד), ומ"מ אם התבשיל כבר היה מבושל ולא נצטנן לגמרי, אין זה נחשב הנאה, ואע"פ שאם לא היה מדליק המתג הראשי האוכל היה מתקרר, כ' הפמ"ג (סי' רנ"ג משב"ז סוסק"י) הואיל ועומד בחמימותו לא מקרי נהנה.

שיטת האג"מ שמותר לומר לנכרי לפתוח דלת המקרר אע"פ שהנורה תדלק עי"ז

והנה באג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ח) פסק דמותר לומר לנכרי לפתוח דלת של מקרר אע"פ שע"י ידלק הנורה ששכח לכבותה לפני ש"ק, משום דפס"ר באמירה לנכרי מותר, אבל מרן הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פ"א הערה א') העיר דיתכן שנחשב כמעשה בידיים כיון שזוהי הדרך להדליק הנורה במקרר, ואינו מעשה פס"ר בעלמא אלא מעשה הדלקה, ואפילו אם נאמר שיש צד להקל לפתוח הדלת באופן שהגוי אינו יודע שיש שם נורה דלוקה, אבל לענין סגירת הדלת בודאי יודע שהוא מכבה.

שיטת מרן הגרשז"א זצ"ל דאין להקל שגוי יפתח דלת המקרר א"כ אינו יודע שאין שם נורה

ובכל זאת מרן הגרשז"א זצ"ל ר"ל דיש להקל לפתוח הדלת ע"י נכרי, משום שהנכרי יכול להוציא את התקע (ולא כחומרת החזו"א דיש בזה משום סתירה) ולפתוח הדלת, לכן מותר ע"י נכרי אפילו אם יודעים בבירור שיפתח את הדלת כרגיל, אבל הוסיף דאפילו אם יש להקל מעיקר הדין, למעשה אין להקל אלא באופן שהגוי אינו יודע שיש שם נורה דלוקה ע"ש. ובשו"ת אז נדברו (ח"א סי' ע"ט אות קע"ד) כ' שאם אין צורך שהמקרר יפעל יותר משך היום, עדיף שהנכרי יוציא התקע ואח"כ יפתח דלת המקרר, כדי לחוש לשיטת הגר"א שהחמיר באמירה לנכרי בפס"ר דניח"ל בדאורייתא.

יש לציין דגם לשיטת מרן הגרשז"א זצ"ל, אם הנכרי פתח דלת המקרר, וידע שהנורה תדלק, אין המאכלים שבמקרר נאסרים, לא משום מוקצה ולא משום מעשה שבת (שש"כ פ"י הערה מ"ז – ע"ש באריכות ביאור הדבר).

פתיחת ברז מים חמין כדי לחמם בהם את המקוה כאשר עי"ז מים קרים יכנסו לדוד מים

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ"ד) פסק שאם המקוה קרה מדי, מותר לבקש מנכרי לפתוח ברז המים החמים, אע"פ שבעקבות כך מים קרים יכנסו לתוך הדוד ויתחממו, והתיר לעשות כן גם לצורך

טבילה לקדושה גרידא, משום דאמירה לנכרי מותר כשכל הנידון הוא פס"ר. כמו"כ פסק מרן הגרשז"א זצ"ל שמותר לנכרי לפתוח את ברז המים החמים לצורך הדחת כלים כאשר בעקבות כך מים צוננים יכנסו בדוד ויתבשלו בו (שש"כ פל"א הערה ד'). אמנם יש לדון בדבריו, דהרי כניסת המים הצוננים אל הדוד בגדר דבר שאינו מתכוון, דהרי הדוד עשוי באופן שאם לא יכנסו אליו המים הצוננים לא יצאו מים חמים, וא"כ שמא י"ל דהוי כאילו הפותח את ברז המים החמים, הוא מתכוון לכניסת המים הצוננים, שבלעדיה לא יצאו מים החמים, אמנם יש מקום לומר דסוף סוף האדם רק עסוק בהוצאת המים החמים, ואין כוונתו כלל על המים הצוננים שנכנסים לדוד, ואפילו אם מתכוון שהמים יכנסו לדוד, אבל אינו מכוון לבישול, ובכה"ג י"ל דהוי כאינו מתכוון, וממילא שרי ע"י נכרי במקום הצורך (ארחות שבת ח"ב פכ"כ הערה קל"ז - עמוד תע"ט).

טאטוא מקום שאינו מרוצף ע"י נכרי

כמו"כ מותר לטאטא בבית שאינו מרוצף אע"פ שמשוה גומות ע"יז כמבואר ברמ"א (סי' של"ז ס"ב), והסביר המ"ב (סק"י) סיבת ההיתר משום דמקילין בפס"ר באמירה לנכרי.

שטיפת כלים ע"י נכרי כשצינור המים מקלח על הזרעים בחוץ

כמו"כ מותר לומר לנכרי שישטוף כלים במטבח, אע"פ שהמים יקלחו דרך הצינור לגינה דאין זה אלא פס"ר (מנחת שבת סי' פי' ס"ק ק"ט).

סריקת שערות אשה ע"י נכרית

בענין סריקת שערות אשה בליל ש"ק ע"י נכרית, ע' בדעת תורה (סי' ש"מ ס"א ד"ה וראתי, ובדע"ת יו"ד סי' קצ"ח סוס"כ) שהביא בשם החו"ד דאם שכחה לסרוק שיערה לפני שבת, לכו"ע אסור גם ע"י נכרי, כיון שיש בזה איסור דאורייתא, אבל המהרש"ם חולק עליו כיון שנקט שאין בזה אלא איסור דרבנן, וע"ע בחת"ס (בהגהותיו או"ח סוס"י ש"ג), וע' באגלי טל (מלאכת גוזז סוף הערה י"ד) שאם נאנסה ולא יכלה להסתרק מבעו"י אולי יש להקל, והיינו לשיטתו שם דס"ל שאינו אלא איסור דרבנן (אולם צע"ק שלא הזכיר שם שתסתרק דווקא ע"י גוי), וע"ע בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות ק"ט) שהתיר לסרוק ע"י נכרי לצורך טבילה דומיא דנטילת ציפרניים, ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ח ד"ה ועתה נחזור) כ' שאם שכחה או נאנסה מערב שבת ולא סרקה, והיא מצטערת ללכת כך, מאן דמיקל לה ע"י נכרי יש לו על מי לסמוך.... ואני איני מתיר ואיני אוסר (מדבריו משמע דמיירי במקום צער בעלמא אם לא תסתרק, וא"כ במקום טבילת מצוה, מסתבר לומר שגם הוא מיקל ע"י נכרית) ובקונטרס אהל שרה (להגר"י נויברט זצ"ל הערה מ"ו) העיר דלפמש"כ הבה"ל (סי' ש"מ ס"א ד"ה וחייב) כשאין כוונתה להתנאות אלא לצורך טבילה, סירוק ע"י נכרית הוי שבות דשבות באמירה לנכרי במקום מצוה דשרי, ועוד העיר לפמש"כ הנקוה"כ (יו"ד סי' קצ"ח על הטי"ז סק"א בסו"ד) דלצורך גדול מאוד יש לסמוך על בעל העיטור (שהובא ברמ"א סי' רע"ו ס"ב) דאפילו במלאכה גמורה מותר באמירה לנכרי א"כ יש מקום לדון להקל שתסתרק ע"י נכרית לצורך טבילת מצוה, וע"ע בשיעורי טהרה (עמוד של"ג) ובשש"כ (פי"ד סנ"א). יש לציין דבכל אופן, כיון שלצורך טבילת מצוה צריכה לסרוק את שערותיה דווקא כשהן רטובות כמבואר בחכמ"א (כלל ק"כ ס"ב), וכן הוא פשטות השו"ע (יו"ד סי' קצ"ט ס"א), א"כ תצטרך להרטיב את שערותיה לפני שהנכרית תסרוק אותן.

ש"ק פ' בא תש"פ

האם יש חיוב לאפרושי מאיסורא במקום כבוד הבריות

מעשה שהי' באורח שהגיע לחתונה גדולה, בה השתתפו 900 אורחים, ובעל השמחה הדפיס בהזמנה שיש שם השגחה מסויימת למהדרין, ורוב המוזמים אוכלים שם משום שסומכים על השגחה זו או השגחות אחרות באותה רמה, ואם היו יודעים שמחלקת הכשרות הזו אינם נותנים שם הכשר, בשום פנים ואופן לא היו אוכלים שם. אחרי שהאורח דיבר עם ה"משגיח", הוא התקשר לרב המכשיר, ונתברר לו בלי שום ספק שאין השגחה ממחלקת כשרות זו משום שהורידו את ההכשר לפני שלש שנים, ומסתמא אין שם השגחה כלל, והוא בא לשאול אם חייב לפרסם ברם קול כדי להציל רוב המסובין מלעבור על הנהגתם, בפרט שמסתבר לומר שאין שם השגחה כלל, או שמא כבוד הבריות של בעל השמחה עדיף, דזה ברור שרוב המוזמנים לא ימשיכו לאכול שם בכלל אם יודע להם האמת, וזה בודאי יפריע את כל השמחה.

מעשה דומה נשאל מסופר שהי' רגיל לכתוב ספרי תורה, והי' טובל במקוה לפני שהי' מקדש וכותב את השם, ולכן תמיד דילג על השמות הק', וכל ערב ש"ק הלך למקוה וכ' את כל השמות הקדושים, ודבר זה מותר לכתחילה, משום שאין הלכה של כתיבה כסדרן בס"ת. אבל אחרי תקופה ארוכה, התחיל לכתוב תפילין ומזוזות, והמשיך כהנהגתו בכתיבת ס"ת, שכאשר הגיע לשמות הק' דילג עליהן עד שהלך למקוה בערב ש"ק, ואח"כ קדשם וכתבם, ולאחר כתיבה בצורה כזו קרוב לעשר שנים, נזכר מההלכה של כסדרן בתפילין ומזוזות, ונמצא שכל התפילין ומזוזות שכתב הם פסולים. שאלת הסופר בפיו, שאם יפרסם בעתון שטעה בדבר הלכה כל השנים, הרי הבושה תהיה נוראה, וזה גם יקלקל כל השידוכים של בניו ובנותיו. אבל מאידך גיסא הרי הוא הכשיל, וממשיך להכשיל, כל מי שקנה תפילין ומזוזות ממנו, כיון שאינם יוצאים ידי חובת המצוה אפילו בדיעבד, ומברכים ברכות לבטלה על התפילין כל יום. עוד שאל הסופר, שבודאי כל מה שמכר הוא מקח טעות, וכיון שהוא חייב להחזיר את כל הכסף שקיבל, אין לו שום אפשרות להתחיל לשלם מאחר ומה שהרויח השתמש לחיות ממנו ולחתן ילדיו.

הצד השווה בין שתי השאלות הוא, שאם האורחים ימשיכו לאכול, וכמו"כ מי שקנה התפילין ומזוזות מהסופר שימשיכו לקיים מצות תפילין ומזוזה, הרי הם עוברים באיסור בשוגג, והשאלה היא אם כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא בשוגג, הגם שיש מקום לחלק בין הנידונים, דבשאלה הראשונה, השואל לא גרם לציבור שיכשלו, וכל שאלתו היתה מה רמת חיובו מדין ערבות להפריש הציבור מאיסור, משא"כ בשאלה השניה שהוא גרם לכל אלו שקנו תפילין ומזוזות ממנו שיכשלו בהני מצוות, וממילא מוטל עליו יותר להודיע לכולם (הגם שאין לו אפשרות לברר מי קנה תפילין ומזוזות ממנו, משום שמכר אותם דרך חנויות).

מחלוקת הרמב"ם והרא"ש כשמוצא שעטנז בבגד חבירו כשהוא ברה"ר

שנינו בברכות (י"ט:) אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' ", כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, ונחלקו הראשונים בביאור הסוגי'. הרמב"ם (הל' כלאים פ"י הכ"ט) פסק וז"ל דהרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו הי' מהלך בשוק, קופץ לו וקורעו עליו מיד, ואפילו הי' רבו שלמדו חכמה, שאין כבוד הבריות דוחה איסור לא תעשה המפורש בתורה..... אבל דבר שאיסורו מדבריהם, הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום, ואע"פ שכתוב בתורה "לא תסור מן הדבר", הרי לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות, לפיכך אם הי' עליו שעטנז של דבריהם אינו קורעו עליו בשוק, ואינו פושטו בשוק עד שמגיע לביתו, ואם הי' של תורה פושטו מיד עכ"ל. הרדב"ז (שם) והב"י (יו"ד סי' ש"ג) הסבירו שהרמב"ם גרס בגמ' "המוצא כלאים" פושטו אפילו בשוק ולא גרס "המוצא כלאים בבגדו", ולכן למד הרמב"ם דלא קאי על הלוש בעצמו אלא על אינש דעלמא שראה כלאים על חבירו.

אבל הרא"ש (הל' כלאי בגדים סוף מס' נדה סוסי' ו') כ' דאם אדם רואה כלאים בבגדי חברו, והלובש כלאים אינו יודע, אין לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו, דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרישנו משוגג, ועכצ"ל שהרא"ש גרס כמו בסוגיין, שהחויב לקרוע ואפילו בשוק הוא דווקא בבגד שלו שהוא לבוש בו, משא"כ כשרואה את חברו הולך בשוק, אינו חייב לקרוע מעליו.

להלכה נפסק בשו"ע (יו"ד סי' ש"ג ס"א) כשיטת הרמב"ם, ואילו הרמ"א פסק כשיטת הרא"ש, והיינו דלרמב"ם קורעו מעליו בין כשלבשו במזיד ובין כשלבשו בשוגג, משא"כ לפי הרא"ש קורעו מעל חברו דווקא אם לבשו במזיד, וכל זה דווקא בכלאים דאורייתא.

ביאור האחרונים שכבוד הבריות דוחה ל"ת רק כשהוא עובר בשוא"ת

בביאור המחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, הסבירו האחרונים (שאגת אריה סי' נ"ח, ושו"ת נוב"ק סי' ל"ה, וישועות יעקב או"ח סי' י"ג סק"ב, וקהלות יעקב ברכות סי' ח'), דמבואר בסוגי' בברכות (י"ט): דכבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, היינו רק בשוא"ת ולא בקו"ע, ולכן ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו הרי הוא מטמא למת מצוה, משום דכבוד הבריות של המת מצוה דוחה האיסור דביטול מצות פסח ומילה בשוא"ת, משא"כ בלובש כלאים שהוא עובר העבירה בקו"ע, דכל רגע ורגע שהוא הולך והוא לבוש בכלאים, עובר בלאו.

אמנם צריך להבין, למה נחשב שעובר בלאו דשעטנז בכל רגע ורגע בקו"ע, דהרי אינו עושה שום פעולה כשהוא לבוש בהני בגדים. תוס' בשבועות (י"ז. ד"ה או) והנמו"י במכות (כ"א: ד"ה אפילו) הסבירו, דכיון שתחילת הלבישה היתה ע"י מעשה, כל זמן ששוהה שיעור זמן כדי לפשוט וללבוש הבגד, נחשב שעושה מעשה נוסף. הכסף משנה (הל' כלאים פ"י ה"ל) הסביר בשם הריטב"א, דכיון שהיה בידו להסיר את הבגד מעליו כשהתרו בו ולא פשטו, הרי זה נחשב כלובשו, אמנם השאגת אריה (החדשות סי' י"ב ד"ה אלא) הקשה, מה בכך שהיה יכול להסיר את האיסור ולא הסירו, סוף כל סוף לא עשה מעשה בזה, ואיך אפשר לחייבו מלקות על עבירה שעבר בשוא"ת, ולכן הסביר שתחילת הלבישה היתה ע"י מעשה.

היד אברהם בהל' טומאת כהנים (יו"ד סי' שע"ב ס"א) כתב, אע"פ דלשיטת הרא"ש, אם הלובש הוא שוגג א"צ להוריד הכלאים מעליו, וה"ה אם יש כהן באהל המת דא"צ להודיעו שיש שם מת משום שיצטרך לצאת לפני שיתלבש, אלא יקראו לו מבחוץ ויתלבש, וכשיצא יודיעו לו שיש מת באהל זה, מ"מ הני מילי דווקא אם המת כבר היה שם לפני שהוא נכנס לבית, דנחשב כאילו טימא א"ע בקום ועשה, אבל אם המת לא הי' בבית כשהכהן נכנס שם, ורק אח"כ הכניסו את המת, כיון שהוא לא עשה מעשה בידים, הרי כבוד הבריות דוחה ל"ת בשוא"ת, ואפילו אם יודיעוהו שיש שם מת, יהיה מותר לו להתלבש.

הרואה את חברו שלובש שעטנז - למה נחשב כעובר בקו"ע אם אינו מוכיחו

אבל עדיין יש לחקור בהאי דינא, דאע"פ שמבואר בסוגי' בברכות דכבוד הבריות דוחה ל"ת שבתורה בשוא"ת ולא בקו"ע, אבל בנד"ד, הרי הלובש הוא זה שעובר בקו"ע, וא"כ מהיכ"ת לומר שמי שרואהו לבוש בכלאים, חייב להפשיט הבגד של שעטנז מעל הלובשו, דלכאורה זה פשוט שהרואהו אינו עובר שום איסור חוץ מתוכחה, ובשתיקתו הרי הוא עובר בשוא"ת ולא בקו"ע, וא"כ ק' למה הוא חייב להפשיט בגדו של חברו מעליו כשהוא לבוש בכלאים. ובשלמא לפי הרא"ש דס"ל דכל הדין נאמר רק לגבי עצמו, אבל כשרואה חברו לבוש בבגד שעטנז בשוגג א"צ להפשיטו מעליו, ניחא, אבל לפי הרמב"ם הסובר דגם כאשר חברו לבוש שעטנז ג"כ צריך להורידו מעליו, ק' טובא, דהרואה עובר מצות תוכחה בשוא"ת ולא בקו"ע (ומ"מ ע' בשעה"צ סי' שמ"ז סק"ח דס"ל שהוא חייב מה"ת להפשיט הכלאים מעל חברו ע"ש בענין הוצאה בשבת).

מי שאינו מוכיח את חברו נחשב כעובר בקו"ע

מכח קושי' זו הוכיחו האחרונים הנ"ל, שהרמב"ם ס"ל דאם לגבי מי שלובש הכלאים נחשב כקו"ע, לגבי הרואה ואינו מוכיחו ג"כ נחשב כקו"ע, דסו"ס הוא רואה חבירו עובר עבירה בקו"ע והוא חייב להוכיחו, וע' בקו"ש (ח"ב בקונטרס דברי סופרים סי' ג' סקכ"ה) שהסביר דקיי"ל כל שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעון חבירו, וכיון דלחבירו יהא עון חמור דקו"ע, ממילא אותו חומר איכא גם אצל מי שהי' יכול להפרישו. וכל שיש בו עון חמור דקו"ע, אינו נדחה מפני כבוד הבריות אע"פ שאינו עושה מעשה כלל, דמ"מ עבירה חמורה בקו"ע יש לו עליו. אבל הרא"ש ס"ל דכיון שמי שרואהו הוא רק נמנע מלהוכיחו, אין זה אלא שוא"ת ולא קו"ע.

והנה הנו"ב והשאג"א הסבירו את המחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, דהרמב"ם ס"ל דאם נאמר דמה שנעשה אצל השני בקו"ע נחשב כקו"ע, א"כ צריך להפריש חבירו מאיסור של קו"ע, כיון שקו"ע הוא איסור חמור, אבל הרא"ש ס"ל דכיון דאיהו גופיה הוי שוא"ת, הרי זה נחשב כשוא"ת, ולכן אינו חייב לקרוע הבגד מעליו, והוסיף הקה"י שהרא"ש הסביר שאינו חייב לקרוע הבגד מעל חבירו כיון שהוא שוגג, משמע דבמיד לכו"ע היה צריך להפרישו.

האם יש חיוב דאורייתא להפריש מי שעובר עבירה בשוגג

הב"ח (יו"ד סי' ש"ג ד"ה כתב הרמב"ם הרואה) כ' שהחזיב להפריש מי שעובר עבירה דאורייתא בשוגג, אינו אלא מדרבנן, והכי מבואר גם בשו"ת פרי יצחק (ה"א סי' כ"ו), והסביר המנ"ח (מצוה ח' סק"י ד"ה זה) שמה"ת החזיב להפרישו מאיסורים מוטל על הב"ד (אבל יש לציין שהמנ"ח מצוה תקנ"ח סק"כ ד"ה ונראה, וחוו"ד בהל' רבית סי' קס"א סק"ו, כ' שדווקא במ"ע אין כופין אלא בב"ד, אבל בלאו שהוא יותר חמור מעשה, כל אחד יכול לכופו), אבל הרואה את חבירו עובר על איסור דרבנן אינו חייב להפרישו אלא מדרבנן, אבל בשו"ת שאגת אריה (סי' נ"ה) ושו"ת כתב סופר (יו"ד סי' פ"ג) כ' שהוא חיוב דאורייתא מדין "הוכח תוכיח".

שיטת הנו"ב האם מי שנכשל באשת איש חייב לגלות לבעלה כדי שיפרוש מאשתו

לפ"ז דן בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל"ה) בשאלה חמורה, אודות מי שנכשל שלש שנים רצופות באשת איש בהיותו משרת בביתה, ועכשיו חזר בתשובה ואחרי תקופה הוא התחתן עם בתה, ושאלתו בפיו אם הוא מחוייב להודיע לחמיו על העבר שלו כדי שיפרוש מאשתו, או שמא שתיקתו יפה "כי המה אנשי השם, ויש להם בנים חשובים בתורה ומשפחה יקרה, ויש לחוש לפגם המשפחה, ומשום כבוד הבריות רשאי הבעל תשובה להיות בשוא"ת שלא להודיע לחמיו כלל". עוד שאל, שאם הדין הוא שחייב להודיע לחמיו, ולא ירצה לשמוע בקולו, האם הוא חייב ללכת לב"ד, ואם יש כח בב"ד להכריח את חמיו לפרוש מאשתו על סמך הוידוי של חתנו.

חילול ה' אינו רק ברבים אלא גם ביחיד

ולכאורה לפי הרא"ש שהבאנו, א"צ לומר לו, ואע"פ שהבעל עובר בקו"ע, מ"מ בזה שהבועל נמנע מלהגיד לו הוא רק עובר מצות תוכחה בשוא"ת, ואע"פ שהרא"ש היקל רק כאשר זה שעובר העבירה הוא בשוגג, והכא הרי האשה יודעת, מ"מ האשה בודאי מורה היתר לעצמה, וא"כ היא בגדר "אומר מותר" שדינו כשוגג. והוסיף הנו"ב, שיתכן דגם לפי הרמב"ם אינו צריך להודיע לבעל, והסביר דאם כל סיבת החיוב לקרוע הבגד של שעטנז מהלובשו הוא משום חילול ה', היינו דאע"פ שהלובשו הוא שוגג מ"מ כל הרואה יראה בעיניו שזה לבוש כלאים, ואין הכל יודעים שהלובש הוא שוגג, ולכן יש כאן חילול ה', ומה"ט אין חולקין כבוד לרב, אבל במקום שאין שם חילול ה', יתכן דגם כשעובר בקו"ע חולקין כבוד ואמרינן דגדול כבוד הבריות, והרי בנד"ד שהאשה זינתה, רק הנואף יודע מזה, ואם הוא ישתוק אין כאן חילול ה', וא"כ אפשר גם לשיטת הרמב"ם מותר לו לשתוק משום כבוד המשפחה. אבל הנו"ב דחה סברא זו, והוכיח דחילול ה' היינו אפילו אם רק הוא בעצמו יודע מזה ואינו מפורסם לרבים ע"ש ראיותיו, וא"כ אע"פ דלכאורה לפי הרמב"ם חייב להודיע לבעלה, מ"מ לפי הרא"ש, וכן פסק הרמ"א בשתי מקומות (הל' שעטנז והל' טומאת כהן) א"צ להודיעו.

שיטת הירושלמי דהיתר של כבוד הבריות לא נאמר כשעובר העבירה בקביעות

אבל הנו"ב כ' שם, דמ"מ יש חיוב להודיע לבעלה, משום שמבואר בירושלמי (כלאים פ"ט ה"א) דמה שמותר לעבור משום כבוד הבריות, הוא רק לפי שעה שאינו עובר על האיסור בקביעות כמו בלבישת כלאים או כהן שנמצא באהל המת, משא"כ בעל שחי עם אשתו שזינתה ברצון, הרי הוא חי אתה בקביעות, ובזה אין היתר של כבוד הבריות (ע' הפץ חיים כלל ד' ס"ד בהג"ה שפסק כן להלכה, ונ"מ בעוד שאלה של פסיכיאטר שספרה לו פציאנטית שלו שהיא מרמה את בעלה ומספרת לו שהיא טובלת במקוה כאשר באמת אינה טובלת, שהפסיכיאטר צריך למצא דרך להודיע לבעל, אע"פ שהוא נגד שבועת הרופאים), וכן פסק בשו"ת כתב סופר (אהע"ז סי' ז').

שיטת האחרונים החולקים על הנו"ב

אבל הרבה אחרונים חולקים על הנו"ב, דבשו"ת דברי חיים (או"ח סי' ל"ה) פסק שאם הלאו אינו מפורש בתורה הוא נדחה משום כבוד הבריות גם אם עובר בקו"ע, ולכן באשת איש שזינתה שהיא אסורה לבעלה, כיון שאינו מפורש ממש בפסוק ורק לומדים מריבוי, נדחה במקום כבוד הבריות גם בקו"ע, וכן הקיל בשו"ת שערי דעה (ח"ב סי' פ"א) אבל מסברא אחרת, ואדרבה הוא חולק על הקולא של הדברי חיים שיש להקל בדבר שאינו מפורש בקרא, אלא הסביר דכל שלא נתברר בעדים ממש, אין האשה אסורה לבעלה מדין תורה אפילו אם באמת זינתה, וע"ע בשו"ת מחנה חיים (אהע"ז ח"ב סי' כ"ט, ח"ג סי' נ"ה) ובשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' ז').

והנה בשו"ת רב פעלים (ח"א אהע"ז סי' א' וע"ש גם בס"ט) העיר על הנו"ב, שהרמב"ם רק החמיר באופן שהוא רואה שחבירו עושה איסור של לבישת שעטנז, אבל לאפרושי מאיסורא במקום כבוד הבריות כשאינו רואה בעצמו שחבירו עושה איסור, מאן דכר שמיה, וא"כ כיון שבשאלה של הנו"ב, ה"חתן" אינו רואה שחמיו עובר על איסור כשחי עם חמותו, אע"פ שמסתמא חיים יחד כאיש ואשה, מ"מ ע"ז אין ראי' מהרמב"ם שצריך לאפרושי מאיסורא גם במקום כבוד הבריות, ועוד הוסיף כמש"כ בשו"ת שערי דעה הנ"ל שהרבה ראשונים ס"ל שאין האשה נאסרת על בעלה אא"כ יש עדים שזינתה, משום שהעדים קובעים את האיסור כדי לאוסרה על בעלה, וכן נקט בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' רס"ב, ומהדו"ת ח"ד סי' ע"ו) שאם לא זינתה בעדים אינה נאסרת על בעלה מדאורייתא (ע"ש במהדו"ק ד"ה אמנם נראה, שכתב וז"ל דבמקום דבעי שני עדים כמו בדבר ערוה דבעי שנים, ואם אין עדים לא אסרה התורה, א"כ ממילא לא שייך שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, דכל שמשועבדת לאחרים א"כ אינה נאמנת, וכל שאינה נאמנת, אף אם נימא דאמת הדבר, לא נאסרת כל שאין שני עדים עכ"ל) וממילא איכא כבוד הבריות שדוחה ל"ת דרבנן (וע"ע בבני אהובה בהל' אישות פכ"ד, וברש"ש בכתובות ט. אמנם האג"מ אהע"ז ח"א סי' י"ד ד"ה ומה שחידש תמה על סברא זו ע"ש) – וע"ע בשו"ת אבן ישראל (ח"ה סי' פ"ה) שג"כ נשאל מבעל תשובה אם חייב לספר לבעל הנבעלת כדי להצילו מאיסור כמו בנידון של הנו"ב, והביא הרבה מהסברות הנ"ל כדי להקל שמשום כבוד הבריות שוא"ת עדיף, וע"ע תשובה קצרה בזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' רפ"ז סק"א).

החיוב להודיע לכל האורחים שאין השגחה - תלוי במחלוקת הראשונים

אחרי הקדמה זו יש לדון בהני תרי שאלות החמורות. בשאלה ראשונה, כאשר ביד האורח למנוע מכולם מלאכול בסעודה שאין שם הכשר המקובל עליהם או שאין שם הכשר כלל, לפי הרא"ש והרמ"א הרי כל המוזמנים אוכלים שם בשוגג, ואע"פ שאם המאכל באמת אינו כשר, הם עוברים על איסור דאורייתא בקו"ע, אבל האורח שיכול להוכיחם, אינו מחוייב להודיע ברבים על כשרות המאכלים משום כבוד הבריות, דבזה שהוא נמנע מלהוכיחם, הוא רק עובר במצות תוכחה בשוא"ת, וכמו שהרמ"א פסק לגבי שעטנז, שאם רואה מי שלובש שעטנז בשוגג, א"צ לקרוע הבגד מעליו. ואה"נ לבני ספרד הדבר חמור ביותר, כיון דלפי הרמב"ם גם בשוגג צריך לקרוע הבגד מעליו, וא"כ ה"ה בנד"ד ג"כ צריך להודיעם שלא ימשיכו לאכול (אא"כ נאמר דיש כאן רק חומרא שלא לאכול השגחה אחרת או ממאכל שאין שם השגחה כלל, ולא מעיקר הדין, דבכה"ג גם להרמב"ם מסתבר לומר שאין להודיע ברבים משום כבוד הבריות), ומ"מ אם אין שום השגחה בשמחה זו, יש יותר סברא לחייבו להודיע, ויש להסתפק מה הדין אם חלק מהאורחים הם בני אשכנז וחלק מהם הם בני ספרד וצ"ע.

גדר החיוב של הסופר שמכר תפילין ומזוזות פסולים

אבל בסופר שמכר התפילין ומזוזות, הרי הם יעברו על ברכות לבטלה ולא יניחו תפילין בקביעות, וא"כ לכאורה בודאי הוא חייב להודיעם לפי מה שפסק הנו"ב ע"פ הירושלמי שהנואף חייב להודיע לחמיו על מה שעשה, כדי שיגרש את אשתו.

אבל עדיין יש מקום לבעל דין לטעון, דבתפילין ומזוזות הרי מי שקנה המזוזה אינו קובעה כל יום, וא"כ אינו עובר בקו"ע רק בשוא"ת, וכבוד הבריות הרי דוחה שוא"ת, ואפילו בתפילין שמניחן כל יום והוא קביעות, מ"מ אינו עובר איסור, רק מבטל מ"ע, ומי יימר דגם במקום שרואה יהודי מבטל מ"ע בקביעות, שחייב להתבייש ברבים, דרק בל"ת שעובר בקו"ע מצאנו שאינו נדחה משום כבוד הבריות, אבל מצות עשה, אפשר נדחה משום כבוד הבריות. אבל באמת גם בתפילין יש ל"ת של ברכה לבטלה בשעת הנחתם (אמנם זה תלוי במחלוקת הראשונים בחומר של ברכה לבטלה ואכמ"ל), ואע"פ שהוא בשוגג, מ"מ הרי הם עוברים בקביעות, ולכן לא מיבעיא לשיטת הרמב"ם, אלא גם לשיטת הרא"ש הסופר חייב להודיע ברבים שיחזירו את המזוזות ותפילין.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, בסעודה שיש שם הכשר שאינו מקובל על משתתפי השמחה או שאין שם הכשר כלל, והם מחמירים ע"ע מעיקר הדין ולא רק משום חומרא בעלמא, והם אוכלים בשוגג, לפי הרמב"ם חייב להודיעם, ולפי הרא"ש יש מקום לומר שא"צ להודיעם, ומ"מ אם הוא רק חומרא בעלמא גם לפי הרמב"ם לא יודיעם.

אבל סופר שמכר תפילין ומזוזות פסולים, חייב להודיעם לכו"ע, מכיון שהם עוברים בקביעות, ואם הוא רק מכר מזוזות צ"ע אם יש להקל כיון שרק מבטל מ"ע, ובכל זאת כיון שמדיני חו"מ הסופר חייב להחזיר הכסף ללקוחות, חייב לפרסם הדבר כדי שיוכל לפרוע את חובותיו, אפילו אם מדיני יו"ד היה צד לפוטרו מדין כבוד הבריות.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר.